

---

**Vita**

---

## A geopolitika – tudomány!

**Szilágyi István Geopolitika című könyve még 2013-ban jelent meg, Pécssett. Régi adósságunkat törlesztjük azzal, hogy írunk róla.**

Különös aktualitását az adja megszólalásunknak, hogy az Élet és Irodalom 2016. július 16-i számában az „Egyetem Felcsúton” című cikkben a neves szerző mintha kétségbe vonta volna a geopolitika tudományosságát. Ezt írja Kenesei István:

„A tudományterületek képlékenységét már a pécsi Földtudományi D(oktori)I(skola) esetében is emlegettem előbb hivatkozott *ÉS*-cikkekben. A természettudományok közé besorolt diszciplínán belül ugyanis gond nélkül elindították a „Geopolitika, geoökonómia és politikai földrajz közép-európai perspektívából” nevű társadalomtudományi programot, amelyet nemcsak hogy adoptált, de névadójához méltón szűznemzéssel hozott létre az MNB gründolta Pallas Athéné alapítványok hálózata.”

A híres nyelvész professzor úgy tűnik mintha nem értené, hogy mi köze van a természettudományokhoz – és azon belül is a földtudományokhoz –, ennek a témakörnek. Eláruljuk. A földtudománynak, amint azt a professzor úr bizonyára tudja, része a földrajztudomány is. (Bár a geológusok néha tréfásan megjegyzik, hogy a földrajz nem tudomány, ami a nevéből is látszik: geográfia, ami nem -lógiára végződik, szemben például a biológiával, a teológiával, a szociológiával vagy épp a politológiával. Igaz, hogy ilyen alapon a matematika, a fizika és a kémia sem tudomány, de ez már nem zavarja a tréfamestereket.) A geográfia két fő ága a természetföldrajz és a társadalomföldrajz, bár már létrejött már külön környezetföldrajzi és regionális földrajzi tanszék is. Sőt!

Bár a 20. század második felében évtizedekig eltagadták létét, de létezik olyan tudományág is, mint a politikai földrajz. E

tudományterület újbóli elismerését részben Sársfalvi Béla professzornak, részben Tóth József professzornak köszönhetjük. Az ELTE Természettudományi Kar Regionális Földrajz tanszékének korábbi vezetője sajnos már nem érthette meg A globális világ politikai földrajza című, nagyszerű egyetemi tankönyv megjelenését (alkotó szerkesztő: Bernek Ágnes és a szerzők között nem csak földrajztudósok, hanem közgazdász, jogász, filozófus és társadalomkutató is szerepel). Köztük van a két recenzensek közül az idősebbik, e kötetben lokális világról szóló fejezet társszerzője, aki ezért ilyen jól értesült.

A néhai Tóth József professzor által alapított Pécsi Földtudományi Iskola pedig annyiban különleges, hogy itt indulhatott el egy külön doktori program a politikai földrajz témakörében. (Ő ösztönözte Szilágyi István professzort, hogy írja meg Geopolitika című monográfiáját.)

De most már tényleg ideje megfejtenünk, hogyan kapcsolódik a földrajzhoz a geopolitika. „A nemzetközi viszonyok térbeli és földrajzi jellegzetességeinek tanulmányozása, a politika, továbbá a földrajz, a természeti környezet, a demográfia és az államilag szervezett társadalom kapcsolatának, egymáshoz való viszonyának vizsgálata a tizenkilencedik század végén került a tudományos érdeklődés előterébe. Új tudományágak születtek: a geopolitika is a politikai földrajz, amelyek fogalmai a politikatudomány és a földrajztudomány szemléletmódjának, módszertani hagyományainak, kutatási területeinek összekapcsolására irányultak. A társadalmi problémáknak ez az új típusú megközelítése sajátos eredménnyel járt. A Friedrich Ratzel (1844-1904) és Rudolf Kjellen (1864-1922) nevével fémjelzett irányzat az organikus állam koncepciójának megfogalmazásával a szociáldarwinizmus veszélyes vizeire tévedt. Mindketten a természettudományos vizsgálódások tapasztalatait, a természettudományban megfigyelhető jelenségek számszerűsíthető mozgástörvényeit alkalmazták a társadalomra és a társadalom egyik legfontosabb intézményének, az állam „viselkedésének” leírására. Ratzel az állam földrajzi dimenziója, és az állam megtartása, cselekvése közötti összefüggések feltárására koncentrált. A német tudós ezért politikai földrajzról beszélt. A svéd Kjellen a társadalomtudományok felől közelített a földrajzi jelenségek vizsgálatához, ezért ő a geopolitikai elnevezést használta.”

Erről már a Comitatus 2012. november-decemberi számában is olvashattunk. (2)

A szerző tehát a geopolitikát és politikai földrajzot egymás szinonimájaként használja. El is hangzott egy konferencián, hogy Magyarországon az utóbbi években csak ez az egyetlen, geopolitikával foglalkozó kötet jelent meg. Szemben Moszkvával, ahol egy jelentősebb könyvesboltban polcokat tölt meg az ezzel foglalkozó kötetek. Ennél azért árnyaltabb a helyzet, hiszen Szenes Zoltán professzor nyugállományú vezérezredes valószínűleg csak a hely szelleme miatt mondta Veszprémben, hogy „egyedül az önök korábbi dékánja írt erről a témáról könyvet”. Az említett politikai földrajzi kötetre hivatkozott például Bárdos-Féltoronyi Miklós is, Bevezetés a geopolitikába című könyvében.(2)

E témában tehát valóban egy alaplőről van szó, melyben a szerző korábban említett tankönyvnél is részletesebben ismerteti a geopolitikai gondolkodás klaszszikusait. Nem csak a szociáldarwinista és a geostratégiai irányzatot különbözteti meg, hanem külön foglalkozik például a légi hatalom elméletével is. Az Új Világrend felé című alfejezetben pedig ismerteti a „felforgató hatalom” és a Peremövezet (Rimland) elméletét is. A kötet következő nagy fejezete a Hidegháború geopolitikája címet visel, s ezt olvasva egy nyelvész valóban azt gondolhatja, hogy ez már nem földrajz, hanem a történelem.

Bizony, a tér és az idő a mi világunkban szorosan összekapcsolódik. Minden történelmi esemény térben játszódik és a politikai földrajz nagy része a történelmi események térbeli vonatkozásait vizsgálja. Szilágyi István professzor nem fél ettől a fogalomtól, hogy história. Hiszen a következő fejezet címe, Geopolitika az új törté-

nelmi korszakban. Az alfejezetek címeiből kitűnik, hogy a geopolitika a nemzetközi tanulmányokkal is összefügg, s mivel ez a témakör a tágabb értelemben vett politikai tudományok része, kiderül, hogy valóban interdiszciplináris tudományról van szó.

Magyarországon ezt a tudományt gróf Teleki Pál honosította meg. Az ő ez irányú munkásságáról szintén az említett politikai földrajz tankönyvben olvashatunk. (3) Teleki Pál valóban közismerten politikai földrajz tudós volt. A nemzetközi híró Cholnoky Jenő korábbi tanítványaként, akkor már barátjaként és tudóstársaként, az Amerikai Egyesült Államokat is megjárta a Földrajzi Világkongresszus alkalmából. (4)

Szilágyi István az Ibér világ nemzetközi híró szakértője, így egy külön fejezet szentel az Ibér világ geopolitikájának. Magyarországon kevés figyelmet fordítanak, feltehetően nyelvtudás hiányában, a portugál és spanyol nyelvű szakirodalomra, pedig az Ibér világ tudományos élete semmivel sem alább való, mint az atlanti angol, amerikai angol, francia vagy német nyelvűé. Csak egyetlen érdekességet említünk: A chilei geopolitikai iskolát maga Pinochet tábornok alapította, aki a hadtudományok területén is komoly tudományos tekintély volt, s részben ezzel alapozta meg katonai karrierjét. Sajnos a CIA által ösztönzött katonai puccs idején, a várakozásokkal ellentétben, ő nem állt félre, hanem épp élére állt a zendülésnek, s így ma már – a szabad világban – tudományos tekintélyként sem tisztelhetjük, hiszen mint véreskező katonai diktátor lerombolta azt.

A kötet gazdagon illusztrált, ábrák, táblázatok és térképek tucatjait tartalmazza.

A Függelékben eredeti nyelven lehet olvasni a geopolitika alapműveit.

Kiválóan alkalmas tehát a kötet oktatási célra. Ugyanakkor egy önálló, tudományos monográfia is, amit érdemes lenne továbbfolytatni. Az alaposan feldolgozott Ibér világ mellett ma különösen aktuális lenne az arab-, török-, perzsa világ feldolgozása. Geostratégiai értelemben például napjaink legizgalmasabb kérdése a kurd-kérdés, ahol felvetődik a geoetika problémája is.

\* \* \*

Mint azt a közelmúlt eseményei is megmutatták, napjainkban egy adott országnak a geostratégiai elhelyezkedése igen nagy jelentőséggel bír a nemzetközi kapcsolatok rendszerében, hiszen döntően befolyásolja a komplex politikai környezet jövőjét. A földrajzi adottságok nem változtathatóak, pusztán politikailag lehet befolyásolni az érdekszféra behatárolásával és kapcsolati hálózattal.

Ezért helyeződik nagy hangsúly a változó kor erkölcsi szokásainak vizsgálatára, a geológiai-geográfiai tulajdonságok, mint változatlan tényezők figyelembe vételével (a geomorfológiai módosulások szempontjait jelen esetben nem vizsgáljuk). Ennek vizsgálatára szolgál a geoetika tehát, mint az ember tudatos tevékenységeinek, valamennyi szociális, gazdasági és kulturális következménye, az eleve meglévő geológia viszonyok környezetében. Az emberi magatartásra gyakorolt hatása, annak állandó változékonysága miatt, csak más természet- és földrajztudományi ágakkal együttesen vizsgálható,

mivel mint a természet-, úgy a földrajz-tudományok is egyaránt, napjaink egyik legfontosabb, a megértést szolgáló és leíró tudományterületei. Ezért is, a geopolitikai kutatások, amiről jelen esetben is szó van, elmaradhatatlan segítséget nyújtanak a folyamatok megértéséhez. Az ezáltal vizsgált földrajzi potenciálok, így a stratégiai fontosság, a térbeli és időbeli elhelyezkedés, annak hatása a társadalmi, politikai, így a globális térhálózatra, valamint annak hatásai: a gazdaság, a policy network, a 'balance of power', a jog és hatalom színterén adja a lehetőséget egy alapos etikai skála felállítására, amelyből meghatározhatjuk egy adott közösség, térség, majd ország arculatát, ezzel felkészülve a várható reakciókra és akciókra. Így lehetséges, hogy a forrongó Közel-Kelet problémái és az ott generálódó konfliktusok feloldhatók legyenek.

Egyes országok belső etikusságából – ami a jogrendszer működéséből vizsgálható első kutatási felületként, mint általános feltérképezési módszer –, levezethető a politika bizonyos körülményekre adott reakciója, és kiterjeszhető az a várható hosszú távú eredményekre. Legyen az pozitív, avagy negatív kimenetelű, mint a kurd-kérdés esetében, amely alapjaiban határozza meg a stratégiai tárgyalásokat az Európai Unió és Törökország között. Olyan belső etikai, s mindezt ideológiai szempontok mögé bújtatott kérdések merülnek fel az európai uniós színre/szintre lépni kívánó államban, amely egy erős és egységes szintézis nélkül további nemzeti degradációhoz vezet. Ennek első lépése a nemzeti kérdés felülvizsgálata, amit – mint a kurdok által legnagyobb lélekszám-

ban lakott államnak –, meg kell tenni saját jövője érdekében.

Egy fejlődő, geopolitikailag jelentős és egyre jelentősebbé váló ország nem engedheti meg a belső polgárháborús állapotokat, illetve egy demokratikus államban elkövetett állampuccs-kísérletet. A geoetika, megoldás lehet a kurd válság kezelésére, annak identitás-, jogi-, integráló-, földrajzi és gazdasági kérdéseinek etikai vizsgálatával. A politikai földrajz és a geopolitika ebből láthatóan is egyre nagyobb mértékben fontossá váló tudományterület.

\* \* \*

Néhány kritikai megjegyzés a Geopolitika c. kötet kapcsán:

Valószínűleg a magyar egyetemi és tudományos könyvkiadás támogatásának hiányának „köszönhető”, hogy a kézirat a szokásosnál is apróbb betűkkel került kinyomtatásra. A már említett, igen gazdag, térkép- és ábraanyagot sem sikerült minden ízében megfelelően reprodukálni. Míg a többször hivatkozott „A globális világ politikai földrajza” című kötetben még sikerült elérni, hogy néhány oldalas, fényes papírú, jó képminőségű, színes betét kerüljön elhelyezésre, addig a Publikon Kiadónak feltehetően nem volt elegendő „budget”-je minderre. A kötetben ugyanis nem találtuk nyomát a szponzoroknak. Remélhetőleg a következő, bővített kiadásban ezeket a problémákat is sikerül majd orvosolni.

Az igen olvasmányos, jó stílusú kötetet nem csak egyetemi oktatóknak, doktoranduszoknak, mester- és alapszakos hall-

gatóknak, hanem a téma iránt érdeklődő, igényes olvasóközönségnek, köztük akár nyelvészeknek, orvosoknak és matematikusoknak is ajánljuk. Nem beszélve természetesen a téma iránt leginkább érdeklődő rétegről, a hadtudományok elméleti és gyakorlati képviselőiről, valamint a külpolitikával foglalkozókról. Tessék bátran felvenni az olvasószemüveget!

**AGG ZOLTÁN – GÁSPÁR ANIKÓ**

<sup>1</sup> Szilágyi István: Geopolitika a Mediterráneumban – elmélet és gyakorlat, Comitatus Önkormányzati Szemle XXII. (212) 2012. november-decemberi szám (2013) 15-17. pp.

<sup>2</sup> Bárdos-Féltoronyi Miklós: Bevezetés a geopolitikába. L Harmattan Kiadó, Budapest, 2006.

<sup>3</sup> A Teleki Pálról szóló fejezetet Kőrösi Mária írta ld Gróf Teleki Pál és a politikai földrajz in.: A globális világ politikai földrajza (alkotószerkesztő: Bernek Ágnes, szerzők: Agg Zoltán, Bernek Ágnes etc.) Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 2002, második kiadás 2003. 102-126. pp

<sup>4</sup> Cholnoky Jenő: Utazásom Amerikában Teleki Pál gróffal Bp., é. n. (valószínűleg 1942)



*Agg - Zongor - Nemes Nagy József - Oláh Miklos - id. Csalogovits Megvan*